

Asia: VN/10831/2024

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi

Väliotsikot

Yleiset huomiot mietinnöstä ja siihen sisältyvistä ehdotuksista sekä ympäristörikosdirektiivin velvoitteiden täytäntöönpanosta

-

Huomiot syyteoikeuden vanhentumista koskevista ehdotuksista (rikoslain 8 luvun 1 §:n 4 momentti)

Rikoslain 8 luvun 1 §:n mukaan niiden rikosten, joiden enimmäisrangaistus on kaksi vuotta, syyteoikeus vanhenee kymmenessä vuodessa. Ympäristön turmelemiselle näin säädetty vanhentumisaika ei kuitenkaan käytännössä ole kymmentä vuotta. Oikeus tuomita rangaistusta ympäristön turmelemisesta vanhenee rikoslain 8 luvun 6 §:n mukaan kymmenessä vuodessa. Täytäntöönpanokelpoisen tuomion saaminen kymmenessä vuodessa tarkoittaa käytännössä sitä, että syyteharkinta-aika on suoritettava 7-8 vuodessa. Sama tilanne on tietysti muidenkin sellaisten rikosten osalta, joiden syyteoikeuden vanhentumisaikaa on pidennetty säännönmukaisesta, mutta rangaistuksen tuomitsemisen vanhentumisaikoja ei ole samalla pidennetty. Syyttäjälaitos ehdottaa, että myös rangaistuksen tuomitsemisaikoja kyseisten rikosten osalta pidennettäisiin siten, että syyteoikeuden vanhentumisaika olisi tosiasiallisestikin tuo kymmenen vuotta.

Huomiot rikoslain 9 luvun 5 §:ään ehdotettavista, yhteisösakon asteikkoa koskevista muutosehdotuksista sekä ehdotuksista pakoterikoksia koskevan yhteisösakon asteikon osalta (rikoslain 46 luvun 13 §)

Yhteisösakkoa koskeva uudistus on kannatettava. Oikeuskäytännössä tuomitut yhteisösakot on yleensä määrätty asteikon alapäästä, eivätkä ne selvästikään ole täyttäneet niille asetettua tehtävää toimia muun muassa rikosten ennaltaehkäisijänä. Ympäristörikosdirektiivin täytäntöönpano ehdotetulla tavalla sekä mahdollistaa ja jopa edellyttää rangaistuksen mittaamisperusteiden arvioimista rikoslain 6 luvun 4 §:n mukaisesti siten, että rangaistus on oikeudenmukaisessa suhteessa rikoksen vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen, teon vaikuttimiin sekä rikoksesta ilmenevään muuhun tekijän syyllisyyteen.

Huomiot törkeän rikoksen ilmoittamatta jättämisestä ja terroristisessa tarkoituksessa tehtyjä rikoksia koskeviin pykäliin ehdotettavista muutoksista (rikoslain 15 luvun 10 § ja 34 a luvun 1 §) sekä niihin liittyvistä muutosehdotuksista (rikoslain 1 luvun 7 § ja 34 a luvun 15 §)

Huomiot ympäristön turmelemista koskevaan pykälään (rikoslain 48 luvun 1 §) ehdotettavista muutoksista

- a) 1 momentti
- b) 2 momentti
- c) 3 momentti
- d) ehdotettava uusi 4 momentti

Rikoslain 48 luku 1 § 4 mom.

Luonnoksen mukaan ympäristön turmelemisesta tuomitaan lainkohdan mukaan myös se, joka toteuttaakseen ympäristövaikutusten arviointimenettelystä annetun lain 2 §:n 10 kohdassa tarkoitetun hankkeen tai hankkeen muutoksen, johon sovelletaan mainittua lakia sen 3 §:n mukaisesti, tahallaan ryhtyy muuttamaan ympäristöä muuten kuin 1 tai 3 momentissa tarkoitetulla tavalla ilman kohdissa 1) tai 2) mainittuja lupia tai suunnitelmia.

Lainkohta ehdotetaan rangaistavaksi vain tahallisena. Tämä ei ole linjassa pykälän muun lainvastaisen menettelyn rangaistavuuden edellytysten kanssa. Ensimmäisen momentin kuten toisenkin momentin mukaan rangaistavaksi saattaa tulla menettelyjä liittyen erilaisiin ilman lupaa suoritettaviin toimintoihin, jotka saattavat olla ympäristön kannalta vakavuustasoltaan hyvin erilaisia.

Ympäristörikoksissa on usein kysymys huolellisuus- tai selonottovelvoitteen rikkomisesta. Erilaisten lupien hakematta jättäminen voi johtua myös välinpitämättömyydestä, kiireestä tai taloudellisen hyödyn tavoittelusta. Toisaalta luvanhakuvelvollisessa yrityksessä saattaa olla eri toimijoita, joiden huolellisuusaste menettelyssä on ollut erilainen riippuen siitä, onko kyseessä johdon valvontavastuu vai operatiivinen toiminta. Ympäristön vahingoittaminen on harvoin ympäristörikoksissa primääritavoite vaan se syntyy toiminnan sivutuotteena. Törkeän huolimattomuuden poisjättäminen nostaa rangaistavuuden kynnyksen liian korkealle, eikä pykälän neljännessä momentissa esitettyjen tekojen korkeampi rangaistusedellytys ole perusteltavissa pykälässä mainittuihin muihin rikostyyppeihin vertailtaessa.

Luonnoksessa (s. 293) on todettu, että ”Rangaistavuuden ulkopuolelle rajautui sellaisen hankkeen toteuttaminen, jonka osalta olisi ympäristön muuttamiseen ryhtymisen ajankohdan mukaisesti arvioituna tulkinnanvaraista, kuuluisiko hanke YVA-lain 3 §:n 2 momentin soveltamisalaan. Asia arvioitaisiin tekijällä olleiden tietojen mukaisesti sillä hetkellä, kun tekijä ryhtyy muuttamaan ympäristöä.”

Vaikuttaa siltä, että tämän kohdan soveltaminen ei edellyttäisikään toiminnanharjoittajan selonottovelvollisuutta oman toimintansa edellytyksistä, mikä lähtökohtaisesti on katsottu sisältyvän muun muassa ympäristönsuojelulain 6 §:ään. Tulkinnanvaraisissa tilanteissa oikea tapa lienee pyytää neuvoa ympäristöviranomaiselta, eikä ryhtyä mainittuihin toimenpiteisiin. Lisäksi luonnoksessa todetaan, että rangaistavuus edellyttäisi tarkoitustahallisuutta. Tämä toteutuu hyvin harvoin

ympäristörikoksissa nimenomaan seuraustunnusmerkistön osalta. Tämä kriminalisointitapa vaikutta hyvin ongelmalliselta.

Huomiot ympäristörikkomusta ja tuottamuksellista ympäristön turmelemista koskeviin pykäliin (rikoslain 48 luvun 3 ja 4 §) ehdotettavista muutoksista

-

Huomiot ehdotettavista uusista jäterikosta ja törkeää jäterikosta koskevista rangaistussäännöksistä (rikoslain 48 luvun uudet 4 a ja 4 b §:t)

Uuden jäterikoksen kolmannessa momentissa menettely on rangaistavaa vain tahallisena. Tältä osin viitataan siihen, mitä ympäristörikosten motiiveista ja toteuttamisesta on aikaisemmin todettu. Se, miksi menettely olisi vain tahallisena rangaistavaa ei selviä vertaamalla sitä luvun muihin menettelyihin, jotka ovat myös törkeästä huolimattomuudesta rangaistavia. Myös törkeä jäterikos tulisi aikaisemmin mainituilla perusteilla ja yhdenmukaisuuden vuoksi olla rangaistavaa törkeästä huolimattomuudesta.

Luonnoksessa (s. 90) todetaan, että ”ei voida lähteä siitä, että vaarallisen jätteen käsittely, kerääminen tai kuljettaminen, kun kyse on merkityksetöntä määrää suuremmasta määrästä vaarallista jätettä, olisi aina omiaan aiheuttamaan ympäristön pilaantumista, muuta vastaavaa ympäristön haitallista muuttumista tai roskaantumista taikka vaaraa terveydelle. Rikoslain sääntely ei siten näiltä osin vastaa direktiivin velvoitetta 3 artiklan 2 kohdan f alakohdan i alakohdan osalta. Lainsäädäntöä olisi näin ollen tarpeen muuttaa siten, että vaarallisen jätteen käsittely, kerääminen ja kuljettaminen sekä näiden toimien valvonta ja loppusijoituspaikkojen jälkihoito säädetään sellaisenaan rangaistavaksi, kun kyseessä on muu kuin merkityksetön määrä tällaista jätettä.”

Luonnoksessa (s. 296–303) todetaan useassa kohdassa, että ”merkityksetön määrä jätettä” jäisi esityksessä kerrotuin tavoin rangaistavuuden ulkopuolelle kokonaan. Lakiesitystä kuitenkin tarkasteltaessa näyttää siltä, että jäterikoksessa mainitut menettelyt, joissa on kysymys ”merkityksettömästä määrästä jätettä” saattaisivat tulla rangaistavaksi rikoslain 48 luvun 3 §:n ympäristörikkomuksina tai jätelain 147 §:n mukaisina jätelain rikkomisina, mikä on tietysti loogista muiden vähäisten tekojen yhdenmukaisuuden kannalta.

Huomiot ehdotettavista uusista ilmakehän heikentämistä ja törkeää ilmakehän heikentämistä koskevista rangaistussäännöksistä (rikoslain 48 luvun uudet 4 c ja 4 d §:t)

Törkeä ilmakehän heikentäminen tulisi aikaisemmin mainituilla perusteilla ja yhdenmukaisuuden vuoksi olla rangaistavaa myös törkeästä huolimattomuudesta.

Huomiot ehdotettavista uusista ympäristöä vaarantavan tuotteen markkinoillesaattamisrikosta ja törkeää ympäristöä vaarantavan tuotteen markkinoillesaattamisrikosta koskevista rangaistussäännöksistä (rikoslain 48 luvun uudet 4 e ja 4 f §:t)

Ympäristöä vaarantavan tuotteen markkinoillesaattamisrikoksen osalta kiinnitetään huomiota määritelmien tarpeeseen. Ympäristöä vaarantavalla tuotteella tarkoitetaan luonnoksen mukaan tuotetta, jota käytetään laajasti. Tämä herättää kysymyksen siitä, mitä tarkoitetaan ”tuotteella, jota käytetään laajasti”. Tarkoittaako se jotain yleisesti käytettyä tuotetta, joka tuodaan markkinoille vai pitääkö juuri tuon kyseisen markkinoille tuodun tuotteen olla laajasti käytössä ennen kuin tunnusmerkistö toteutuu.

Myös törkeä markkinoillesaattamisrikos tulisi aikaisemmin mainituilla perusteilla ja yhdenmukaisuuden vuoksi olla rangaistavaa törkeästä huolimattomuudesta.

Huomiot ehdotettavasta uudesta vieraslajirikosta koskevasta rangaistussäännöksestä (rikoslain 48 luvun uusi 4 g §)

-

Huomiot luonnonsuojelurikosta koskevaan pykälään (rikoslain 48 luvun 5 §) ehdotettavista muutoksista

-

Huomiot ehdotettavasta uudesta ympäristön tuhoamista koskevasta rangaistussäännöksestä (rikoslain 48 luvun uusi 5 b §)

-

Huomiot ulkomaiselta alukselta talousvyöhykkeellä tehtyä ympäristörikosta koskevaan pykälään ehdotettavista muutoksista (rikoslain 48 luvun 10 §)

-

Huomiot rikoslain 48 ja 48 a lukuun ehdotettavista uusista soveltamisalasäännöksistä, jotka koskevat tietyissä tilanteissa luvan nojalla toimimisen rinnastamista ilman lupaa toimimiseen (rikoslain 48 luvun 7 a § ja 48 a luvun 4 b §)

-

Huomiot ehdotettavista uusista metsäkatorikosta ja törkeää metsäkatorikosta koskevista rangaistussäännöksistä (rikoslain 48 a luvun uudet 3 c ja 3 d §:t) sekä oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevaan rikoslain 48 a luvun 6 a §:ään ehdotettavista muutoksista

Metsäkatorikos ja törkeä metsäkatorikos olisi aikaisemmin mainituilla perusteilla syytä säätää myös törkeällä huolimattomuudella rangaistavaksi.

Huomiot pakkokeinolakiin ja poliisilakiin ehdotettavista muutoksista

-

Huomiot kansalaisuuslakiin, rajavartiolaitos- ja Puolustusvoimien virka-avusta poliisille annettuun lakiin ehdotettavista muutoksista

-

Huomiot hankintalakiin ja erityisalojen hankintalakiin ehdotettavista muutoksista

-

Huomiot rikosrekisterilakiin ehdotettavista muutoksista

-

Huomiot merenkulun ympäristönsuojelulakiin ehdotettavista muutoksista

-

Huomiot luonnonsuojelulakiin ehdotettavista muutoksista

-

Huomiot Suomen talousvyöhykkeestä annettuun lakiin ehdotettavista muutoksista

-

Huomiot vieraslajeista aiheutuvien riskien hallinnasta annettuun lakiin ehdot

-

Huomiot EU:n metsäkatoasetuksen velvoitteiden valvonnasta ja seuraamuksista annettuun lakiin ehdotettavista muutoksista

26 b (kuten edellä)

Syyttäjän on luonnoksen mukaan ennen metsäkatorikosta tai törkeää metsäkatorikosta koskevan syytteen nostamista kuultava Ruokavirastoa. Tuomioistuimen on tällaista rikosta koskevaa asiaa käsitellessään varattava Ruokavirastolle tilaisuus tulla kuulluksi.

Tämä on kannatettava ehdotus, mutta erityisesti olisi tärkeää, että Ruokavirastoa kuultaisiin jo esitutkinnassa. Tämä varmistaisi esitutkinnan toimittamisen asiantuntevammin ja Ruokaviraston kanta olisi syyttäjällä jo syyteharkintavaiheessa valmiiksi tiedossa.

Huomiot muista ehdotettavista lainsäädäntömuutoksista

-

Huomiot ympäristörikosdirektiivin säännöksistä, joiden ei mietinnössä katsota edellyttävän lainsäädäntömuutoksia

-

Huomiot ehdotusten pääasiallisten vaikutusten tarkastelusta

Ympäristörikosdirektiivin 17 ja 18 artiklan resurssit ja koulutus

Ympäristörikoksiin liittyvä sääntely lisääntyy ympäristörikosdirektiivin täytäntöönpanon myötä ja muuttuu vaikeammin hallittavaksi. Rikostunnusmerkistöjen ja oikean säännöksen soveltaminen vaatii hyvää säännösten hallintaa. Poliisit, syyttäjät ja tuomarit tulevat tarvitsemaan lakiuudistuksen vuoksi koulutusta. Uudet rangaistussäännökset ja niiden suhde jo voimassa oleviin säännöksiin sekä oikeushenkilön rangaistusvastuun käytön laajentaminen niin direktiivin mukaisen kuin muutoinkin yhdenmukaisen soveltamiskäytännön saavuttamiseksi aiheuttavat merkittäviä koulutustarpeita poliiseille, syyttäjille ja tuomareille. Huolimatta maininnasta esityksessä, on tuomareidenkin saatava koulutusta. Juttujen vähälukuisuus korostaa erikoisosaamisen merkitystä. Yhteinen koulutus ei Syyttäjälaitoksen käsityksen mukaan vaarantaisi eri viranomaisten toiminnan riippumattomuutta vaan sen sijaan edesauttaisi oikeuskäytännön yhtenäisyyttä.

Tilastot

Syyttäjälaitoksen tilastoista saadaan tällä hetkellä tiedot ainoastaan rikosnimikkeiden perusteella. Haluttaessa tietoja tarkemmin esimerkiksi tekotyypeistä, täytyy niitä tarkastella juttukohtaisesti.

Huomiot muita toteuttamisvaihtoehtoja koskevasta arvioinnista

-

Huomiot suhdetta perustuslakiin ja säätämisyjärjestystä koskevasta jaksosta

-

Muut huomiot

-

Koivisto Ari-Pekka
Syyttäjälaitos

Nummela Heidi
Syyttäjälaitos